

บทที่ 1

บทนำ

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหา

ประเทศไทยมีเนื้อที่เพาะปลูกทางการเกษตร ประมาณ 131 ล้านไร่ ในปี 2556/57 มีเนื้อที่เพาะปลูกข้าว 64.35 ล้านไร่ ผลผลิต 26.60 ล้านตันข้าวเปลือก ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ 413 กิโลกรัม เมื่อเทียบกับ ปี 2554/55 ซึ่งมีเนื้อที่เพาะปลูก 65.30 ล้านไร่ ผลผลิต 25.87 ล้านตันข้าวเปลือก ผลผลิตต่อไร่ 396 กิโลกรัม โดยประเทศไทยสามารถผลิตข้าวได้มากเป็น อันดับ 6 ของโลก รองจาก จีน อินเดีย อินโดนีเซีย บังกลาเทศ และเวียดนาม ในส่วนด้านการส่งออก ในปี 2555/56 กระทรวงเกษตรสหรัฐอเมริกาคาดว่าอินเดียจะส่งออกได้มาก เป็นอันดับ 1 ของโลก มีปริมาณส่งออก 10.00 ล้านตันข้าวสาร คิดเป็นส่วนแบ่งการตลาดร้อยละ 26.09 ของการส่งออกข้าวโลก รองลงมา ได้แก่ เวียดนาม ปริมาณส่งออก 7.40 ล้านตันข้าวสาร มีส่วนแบ่ง การตลาดร้อยละ 19.31 ของการส่งออกข้าวโลก ทั้งนี้เนื่องจากทั้ง 2 ประเทศมีสต็อกข้าวค่อนข้างมากจึงขายข้าวในราคาต่ำเพื่อระบายสต็อกที่มีอยู่ สำหรับประเทศไทยคาดว่าจะส่งออกได้เป็นอันดับ 3 โดยมีปริมาณส่งออก 7.00 ล้านตัน ข้าวสาร มีส่วนแบ่งการตลาดร้อยละ 18.26 ของการส่งออกข้าวโลก คิดเป็นมูลค่ารวม 133,839 ล้านบาท (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2557) นอกจากนี้ ยังพบอีกว่า ในปี 2556 ประเทศไทยมีการนำเข้าปุ๋ยเคมี ในปริมาณมากถึง 5,638,891 ตัน คิดเป็นมูลค่ารวม 72,259 ล้านบาท (สำนักควบคุมพืชและวัสดุการเกษตร กรมวิชาการเกษตร, 2557) ซึ่งจากข้อมูลชี้ให้เห็นว่า แม้สินค้าเกษตรจะสร้างรายได้มหาศาลให้กับประเทศ แต่เกษตรกรไทยก็ยังคงประสบกับภาวะผลผลิตต่อไร่ต่ำและต้นทุนการผลิตสูง ทั้งต้นทุนจากเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ยเคมี น้ำมันเชื้อเพลิง ค่าขนส่ง ซึ่งประเทศไทยต้องนำเข้าปุ๋ยเคมีในปริมาณที่มากขึ้น อีกทั้งราคาก็มีแนวโน้มสูงขึ้นตามไปด้วย จึงส่งผลให้เกษตรกรมีต้นทุนการผลิตที่สูงมากขึ้นทุกปี ในขณะที่ผลผลิตยังเท่าเดิม และมีแนวโน้มเสี่ยงต่อความเสียหายจากภัยพิบัติทางธรรมชาติที่นับวันยิ่งเพิ่มความถี่และมีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น

จากเหตุผลดังกล่าว รัฐบาลจึงแนะนำและรณรงค์ให้เกษตรกรลดการใช้ปุ๋ยเคมีและหันมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์ให้มากขึ้น ซึ่งในปัจจุบันแนวทางเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทย เริ่มมีผู้บริโภคให้ความสนใจการบริโภคสินค้าเกษตรอินทรีย์มากขึ้น และมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นในอนาคต เนื่องจาก เกษตรอินทรีย์เป็นการผลิตทางการเกษตรที่มุ่งเน้นการผลิตทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ

ควบคู่กันไป โดยหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีทุกชนิดในทุกขั้นตอนการผลิต ซึ่งจะให้ผลผลิตที่มีความปลอดภัยต่อคน สัตว์ และสิ่งแวดล้อม

เกษตรอินทรีย์ เกิดขึ้นครั้งแรกในทวีปยุโรป ต่อมาได้แพร่หลายเข้าสู่สหรัฐอเมริกา และขยายไปสู่ประเทศต่างๆ ทั่วโลก ซึ่งปัจจุบันได้กลายเป็นระบบการผลิตหนึ่งทางการเกษตรที่มีการขยายตัวอย่างกว้างขวางโดยเฉพาะในประเทศที่พัฒนาแล้ว มีการพัฒนาระบบมาตรฐานการผลิตการผลิตขึ้นมารองรับเป็นการเฉพาะ ก็เพื่อยืนยันว่าผลิตภัณฑ์เป็นไปตามข้อกำหนดของมาตรฐาน การรับรองเกษตรอินทรีย์เป็นระบบที่ผสมผสานการรับรองผลิตภัณฑ์กับการรับรองระบบคุณภาพเข้าด้วยกัน เพราะสิ่งสำคัญของการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ก็คือ การรับรองระบบและกระบวนการผลิต ดังนั้น จึงไม่ได้สนใจเฉพาะความเป็นเกษตรอินทรีย์ของผลิตภัณฑ์เท่านั้น แต่ยังให้ความสำคัญกับขั้นตอนการปฏิบัติในการผลิต ตั้งแต่การปลูก เก็บเกี่ยว จนถึงการแปรรูป บรรจุและจำหน่ายด้วย

ปัจจุบันมีความพยายามของหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนในการส่งเสริมการผลิตการเกษตรในระบบอินทรีย์ในประเทศไทยอย่างกว้างขวาง เพราะตระหนักดีว่า เกษตรอินทรีย์เป็นแนวทางการผลิตทางการเกษตรที่ช่วยในการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมได้อย่างเป็นรูปธรรมและมีประสิทธิภาพ และเชื่อมโยงกับโอกาสทางการตลาดที่ผู้บริโภคทั่วโลกเริ่มให้ความสนใจกันมากขึ้น

แต่ถึงอย่างไร สำหรับในประเทศไทยเมื่อเทียบสัดส่วนการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์กับการผลิตแบบเคมีทั่วไปแล้ว ยังพบว่ามีส่วนน้อยและมีแนวโน้มลดลงเป็นลำดับ ซึ่งจากกรณีการศึกษาพื้นที่เกษตรที่มีการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์ของประเทศ พบว่า ลดลงจาก 0.14 ล้านไร่ ในปี พ.ศ. 2549 เหลือ 0.12 และ 0.11 ล้านไร่ ในปี พ.ศ. 2550 และ พ.ศ. 2551 ตามลำดับ (เสาวคนธ์, 2554) และในปี พ.ศ. 2554 และ 2555 ที่ผ่านมา การพัฒนาเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทยโดยภาพรวมยังคงชะลอตัว โดยในปี พ.ศ. 2554 เกษตรอินทรีย์ขยายตัวเพิ่มขึ้นเพียง 3.0% ในขณะที่ปี พ.ศ. 2555 เกษตรอินทรีย์ไทยหดตัวลง 6.4% เนื่องจากปัญหาเศรษฐกิจการเมืองในประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนโยบายการประกันราคาผลผลิตการเกษตรของรัฐบาล ที่ค่อนข้างมีผลกระทบด้านลบต่อการตัดสินใจปรับเปลี่ยนการผลิตเป็นเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกร รวมทั้งนโยบายการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ของภาครัฐที่ขาดช่วง ไม่เป็นเอกภาพ และขาดประสิทธิภาพทำให้การขยายตัวของเกษตรอินทรีย์ไทยเป็นไปอย่างเชื่องช้า (วิฑูรย์ ปัญญาบุตร, 2556) ซึ่งถือว่าเป็นปัญหาที่สำคัญอย่างหนึ่งของการส่งเสริมการเกษตรในประเทศไทย ที่จำเป็นต้องเร่งสร้างความเข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญของการผลิตตามระบบเกษตรอินทรีย์ให้มากขึ้น

จังหวัดนครพนม เกษตรกรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพปลูกข้าว เกษตรกรมีการผลิตโดยใช้สารเคมีในปริมาณที่มาก จึงมักประสบปัญหาต้นทุนการผลิตสูงและสารพิษตกค้างในดินและดินเสื่อมคุณภาพ ดังนั้น ในแผนพัฒนาจังหวัดนครพนม ในช่วง 5 ปี ที่ผ่านมา จังหวัดนครพนม จึงได้มีนโยบายเน้นส่งเสริมให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนการผลิตข้าวเคมีเป็นข้าวอินทรีย์ โดยการส่งเสริมแผนงานโครงการผ่านหน่วยงานที่รับผิดชอบ ไปดำเนินการแต่ยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร

ดังนั้น เพื่อให้ทราบถึงสาเหตุที่แท้จริงของการส่งเสริมที่ยังไม่ประสบผลสำเร็จ จึงมีความจำเป็นต้องทราบถึงระดับความรู้และการปฏิบัติของเกษตรกรว่าถูกต้องตามหลักวิชาการและคำแนะนำของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือไม่ ตลอดจนทราบถึงปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะของเกษตรกรต่อแนวทางการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ของหน่วยงานที่ดำเนินการ โดยมุ่งหวังว่าจะได้นำผลการศึกษาไปปรับปรุงงานด้านการส่งเสริมการปลูกข้าวอินทรีย์ให้ประสบความสำเร็จและเกิดผลเป็นรูปธรรมอย่างยั่งยืนต่อไป

2. วัตถุประสงค์

- 2.1 เพื่อศึกษาสภาพพื้นฐานด้านเศรษฐกิจสังคม ของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนในจังหวัดนครพนม
- 2.2 เพื่อศึกษาความรู้ความเข้าใจการปฏิบัติตามเทคโนโลยีการผลิตข้าวอินทรีย์ของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนในจังหวัดนครพนม
- 2.3 เพื่อศึกษาการปฏิบัติตามเทคโนโลยีการผลิตข้าวอินทรีย์ของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนในจังหวัดนครพนม
- 2.4 เพื่อศึกษาความต้องการการส่งเสริมด้านเทคโนโลยีและการตลาดข้าวอินทรีย์ของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนในจังหวัดนครพนม
- 2.5 เพื่อศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการผลิตข้าวอินทรีย์ของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนในจังหวัดนครพนม

3. ขอบเขตการวิจัย

3.1 ขอบเขตด้านประชากร งานวิจัยนี้ได้ทำการศึกษาสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนในเขตพื้นที่จังหวัดนครพนม จำนวน 11 อำเภอ (ยกเว้นอำเภอท่าอุเทน) ได้แก่ อำเภอเมืองนครพนม อำเภอธาตุพนม อำเภอรุ่งนคร อำเภอนาแก อำเภอปลาปาก อำเภอโพนสวรรค์ อำเภอสรีสงคราม อำเภอนาหว้า อำเภอบ้านแพง อำเภอนาทม และอำเภอดงยาง จำนวนกลุ่มตัวอย่าง 194 ตัวอย่าง

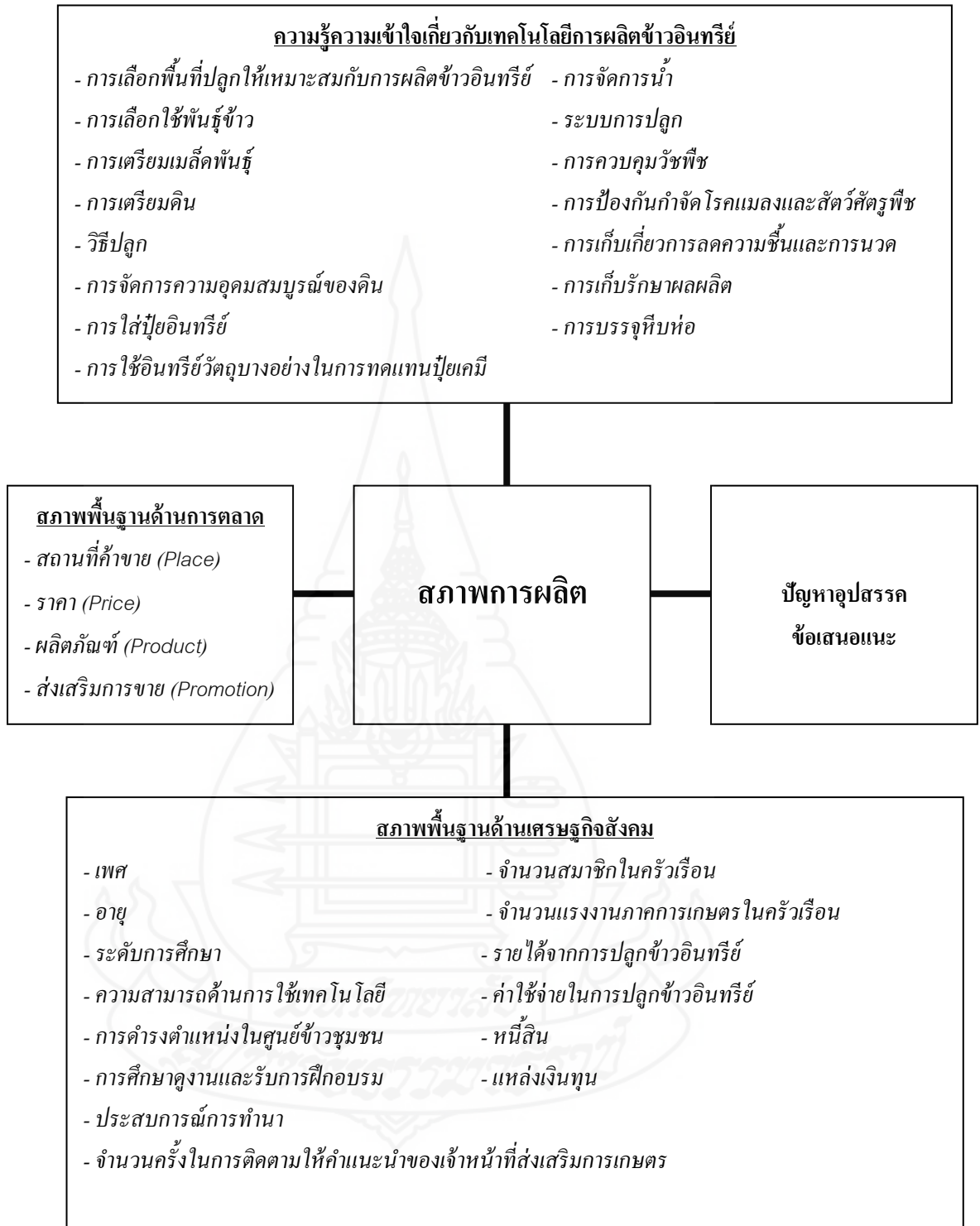
3.2 ขอบเขตด้านเนื้อหาการวิจัย ศึกษาการปฏิบัติตามเทคโนโลยีการผลิตข้าวอินทรีย์ของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนในประเด็น ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือน จำนวนแรงงานภาคการเกษตรในครัวเรือน ความสามารถในการใช้เทคโนโลยี การดำรงตำแหน่งในศูนย์ข้าวชุมชน การศึกษาดูงานและรับการฝึกอบรมที่เกี่ยวข้องกับเกษตรอินทรีย์ ประสบการณ์การทำนา รายได้จากการปลูกข้าว ค่าใช้จ่ายในการปลูกข้าว หนี้สินครัวเรือน จำนวนครั้งในการติดตามให้คำแนะนำของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ความรู้ความเข้าใจด้านการเลือกพื้นที่ปลูกให้เหมาะสมกับการผลิตข้าวอินทรีย์ ความรู้ความเข้าใจด้านการเลือกใช้พันธุ์ข้าว ความรู้ความเข้าใจด้านการเตรียมเมล็ดพันธุ์ ความรู้ความเข้าใจด้านการเตรียมดิน ความรู้ความเข้าใจด้านวิธีการปลูก ความรู้ความเข้าใจด้านการจัดการความอุดมสมบูรณ์ของดิน ความรู้ความเข้าใจด้านการใส่ปุ๋ยอินทรีย์ ความรู้ความเข้าใจด้านการใช้อินทรีย์วัตถุบางอย่างในการทดแทนปุ๋ยเคมี ความรู้ความเข้าใจด้านการจัดการน้ำ ความรู้ความเข้าใจด้านระบบการปลูก ความรู้ความเข้าใจด้านการควบคุมวัชพืช ความรู้ความเข้าใจด้านการป้องกันกำจัดโรคแมลงและศัตรูศัตรูพืช ความรู้ความเข้าใจด้านการเก็บเกี่ยวการลดความชื้นและการนวด ความรู้ความเข้าใจด้านการเก็บรักษาผลผลิต ความรู้ความเข้าใจด้านการบรรจุหีบห่อ การปฏิบัติตามเทคโนโลยีการผลิตข้าวอินทรีย์ด้านการเลือกพื้นที่ปลูกให้เหมาะสมกับการผลิตข้าวอินทรีย์ การปฏิบัติตามเทคโนโลยีการผลิตข้าวอินทรีย์ด้านการเลือกใช้พันธุ์ข้าว การปฏิบัติตามเทคโนโลยีการผลิตข้าวอินทรีย์ด้านการเตรียมเมล็ดพันธุ์ การปฏิบัติตามเทคโนโลยีการผลิตข้าวอินทรีย์ด้านการเตรียมดิน การปฏิบัติตามเทคโนโลยีการผลิตข้าวอินทรีย์ด้านวิธีการปลูก การปฏิบัติตามเทคโนโลยีการผลิตข้าวอินทรีย์ด้านการจัดการความอุดมสมบูรณ์ของดิน การปฏิบัติตามเทคโนโลยีการผลิตข้าวอินทรีย์ด้านการใส่ปุ๋ยอินทรีย์ การปฏิบัติตามเทคโนโลยีการผลิตข้าวอินทรีย์ด้านการใช้อินทรีย์วัตถุบางอย่างในการทดแทนปุ๋ยเคมี การปฏิบัติตามเทคโนโลยีการผลิตข้าวอินทรีย์ด้านการจัดการน้ำ การปฏิบัติตามเทคโนโลยีการผลิตข้าวอินทรีย์ด้านระบบการปลูก การปฏิบัติตามเทคโนโลยีการผลิตข้าวอินทรีย์ด้านการควบคุมวัชพืช การปฏิบัติตามเทคโนโลยีการผลิตข้าวอินทรีย์ด้านการป้องกันกำจัดโรคแมลงและศัตรูศัตรูพืช การปฏิบัติตามเทคโนโลยีการผลิตข้าวอินทรีย์ด้านการเก็บเกี่ยวการลดความชื้นและการนวด การปฏิบัติ

ตามเทคโนโลยีการผลิตข้าวอินทรีย์ด้านการเก็บรักษาผลผลิต การปฏิบัติตามเทคโนโลยีการผลิตข้าวอินทรีย์ด้านการบรรจุหีบห่อ ความต้องการการส่งเสริมด้านเทคโนโลยีการผลิตข้าวอินทรีย์ ความต้องการการส่งเสริมด้านการปรับปรุงสถานที่ค้าขาย ความต้องการการส่งเสริมด้านการกำหนดราคา ความต้องการการส่งเสริมด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ความต้องการการส่งเสริมด้านการส่งเสริมการขาย และปัญหาอุปสรรคข้อเสนอแนะที่เกี่ยวกับการผลิตข้าวอินทรีย์

3.3 ขอบเขตด้านระยะเวลา ทำการศึกษาสำหรับเกษตรกรที่ดำเนินการเพาะปลูกข้าวในฤดูกาลผลิต ปี 2557/58 และเก็บข้อมูลในช่วงเดือนกันยายน – ตุลาคม 2558

4. กรอบแนวคิดการวิจัย

กรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัยเรื่อง การปฏิบัติตามเทคโนโลยีการผลิตข้าวอินทรีย์ของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนในจังหวัดนครพนม ประกอบด้วย สภาพพื้นฐานด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ รายได้จากการปลูกข้าว ค่าใช้จ่ายในการปลูกข้าว หนี้สินครัวเรือน สภาพพื้นฐานด้านสังคม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือน จำนวนแรงงานภาคการเกษตรในครัวเรือน ความสามารถในการใช้เทคโนโลยี การดำรงตำแหน่งในศูนย์ข้าวชุมชน การศึกษาดูงานและรับการฝึกอบรมที่เกี่ยวข้องกับเกษตรอินทรีย์ ประสบการณ์การทำนา และการติดตามให้คำแนะนำของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร สภาพพื้นฐานด้านการผลิตข้าวอินทรีย์ สภาพพื้นฐานด้านการตลาด ความรู้การผลิตข้าวอินทรีย์ และปัญหา อุปสรรคข้อเสนอแนะที่เกี่ยวกับการผลิตข้าวอินทรีย์ ซึ่งปัจจัยแต่ละด้านมีความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกัน ดังภาพ

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย

5. นิยามศัพท์

5.1 การปฏิบัติตามเทคโนโลยีการผลิตข้าวอินทรีย์ หมายถึง การที่เกษตรกรทราบถึงวิธีการ หรือขั้นตอนการผลิตข้าวอินทรีย์ ตามคำแนะนำของสถาบันวิจัยข้าว กรมวิชาการเกษตร 15 ประเด็น ได้แก่ การเลือกพื้นที่ปลูกให้เหมาะสมกับการผลิตข้าวอินทรีย์ การเลือกใช้พันธุ์ข้าว การเตรียมเมล็ดพันธุ์ การเตรียมดิน วิธีการปลูก การจัดการความอุดมสมบูรณ์ของดิน การใส่ปุ๋ยอินทรีย์ การใช้อินทรีย์วัตถุบางอย่างในการทดแทนปุ๋ยเคมี การจัดการน้ำ ระบบการปลูก การควบคุมวัชพืช การป้องกันกำจัดโรคแมลงและสัตว์ศัตรูพืช การเก็บเกี่ยวลดความชื้นและการนวด การเก็บรักษาผลผลิต และการบรรจุหีบห่อ

5.2 สภาพการตลาด หมายถึง การปฏิบัติทางการตลาดตามหลักส่วนผสมการตลาด (4P) ของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนในจังหวัดนครพนม ได้แก่ การปรับปรุงสถานที่ค้าขาย การกำหนดราคา การพัฒนาผลิตภัณฑ์ และการส่งเสริมการขาย

5.3 ความรู้ความเข้าใจในเทคโนโลยีการผลิตข้าวอินทรีย์ หมายถึง ระดับความรู้ความเข้าใจของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนที่มีต่อหลักการและเทคโนโลยีการผลิตข้าวอินทรีย์ (15 ประเด็น)

6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

6.1 ผลการศึกษาที่ได้จากการวิจัยด้านการปฏิบัติตามเทคโนโลยีการผลิตข้าวอินทรีย์ สามารถนำไปกำหนดแนวทางใน การวางแผนการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ของหน่วยงานที่ดำเนินการได้

6.2 ผลการศึกษาที่ได้จากการวิจัยด้านความต้องการ ปัญหาและข้อเสนอแนะสามารถนำไปปรับปรุงรูปแบบการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ของหน่วยงานที่ดำเนินการได้